

Trí déag agus a dó – a cuig déag

An dara bliain deiridh den chogadh a bhí ann. Bhí ciondál ar beagnach gach earra agus cuimse earraí do-fhaighte. Ní raibh leath-dhosaen carranna sa bparóiste uilig agus formhór na rothar a bhí ann bhíodar caite ina scaoinsí cois claí de dheasca boinn. Bhíodh faire ar an gcladach ar ghaoth ag súil le bruith-fá-thír. An té a n-éireodh meall ruibéir leis – agus bhí corr-cheann ag teacht isteach – bheadh a hocht nó a naoi de phunta agus dhá bhonn Dunlop le fáil aige. B'shin toirtín na haimsire. Ba iad sin blianta na gclogs is an chaife, blianta na mine duibhe is an easba mhóir. Ar a sheans go raibh *Cré na Cille* dá goradh nó ar thob a ginte.

De thoradh trí chluiche a bheith bainte acu bhí foireann peile Mhícheál Breathnach i gcrabh peile shóisear Gaillimh Thiar. Th'éis sin is uile, is beag muiníne a bhí astu. Ba dhoiligh iad a bhailiú i dtoll a chéile, ní raibh páirc ná ciste acu, agus bhí ceathrar nó cúigear acu as baile agus gan mórán súil lena bhfillleadh in am. Ach bhíodar sa geoimhlint. Bhí cárta curtha chuig cúigear a bheith ar pháirc an bháire i nGaillimh ag 3.30 i.n. an dara Domhnach de Mheán Fhómhair. Bhí focal béil tugtha ag an gcaiptín is an Rúnaí – Colm Ó Finneadha – don chuid eile. Thairis sin ní raibh aon cóiriú ina coinne déanta. Ba é gnás is nós na mBreathnach a bheith seasmhach. Bhí tú dílis seasmhach má bhí tú ann. Bí as is bhí i do chúl le cine. Carr amháin – carr Jimmy Bheartla a haighreáileadh agus ní dóigh go haighreáilfí é sin féin murach go raibh ar fhear amháin a bheith ag múineadh scoile sa gCloegeann an lá dar gcionn.

Taca an dó a chlog is ea a tosaíodh ag giorrú an bhealaigh soir – seachtar sa gcairín dearg agus seisear ar rothair. Thart ar Shaile Thúna b'éigean do phaisinéaraí an chairr éirí amach agus cúpla céad slat a shiúl. Bhí an bóthar ina chiseach agus é clúdaithe le spíocáin mhóra ghéara. Ba bheag orthu damáiste a dhéanamh ar bhoinn scáinte! Foghail ní dhearna siad mar spíocáin mar sin féin. Bhí tolladh maith gaoithe aniar ann, ráigeanna troma báistí agus scalladh gréine idir dhá ráig. Ba bheag nach ar thob a sroicheadh Gaillimh ó bhí an chóir soir.

Ba iad “Dóchais na hÉireann” as an mbaile mór a bhí le bheith i ngleic leis na Breathnaigh.

Bhí siad feistithe cóirithe romhainn ar an bpáirc, bealadh faoina n-íoscaidí agus a gcomhairleoirí go cogarnach dá gcur i dtúin chun coimhlinte. Má bhí maith i gcóir is i gcosúlacht ba leo an lá. Bhí an réiteoir ag séideadh is ag fógairt go raibh uair na hachainní tagtha. Tháinig na Breathnaigh amach go sleamchúiseach támáilte ina nduine agus ina nduine gan deifir gan deabhadh. Bhí na liostaí gafa agus an roghnú taoibhe tugtha nuair a tháinig an tríú Breathnach déag. Bhí an chéad cluiche á imirt, nó ag tosnú ba chóir dom a rá, le trí fhear déag ach muna mbeadh chúig fhear déag ann roimh thosach an dara leath bheadh an cluiche cailte trí éiric agus fíneáil chúig phunt le cuir ar an gCumann.

Chaith Jimmy Bheartla de agus rinne an ceathrú fear déag. Ag teacht isteach an geata le dul a breathnú ar an gcluiche a bhí Tommy Rua Ó hAilín as Ros a' Mhíl (ach a bhí i nGaillimh ag an am) nuair a himpíodh air seasamh isteach mar chúl báire. Níor loic sé ach níor bhain sé hata ná casóg dhe go ceann chúig nóiméad. “Go easy on them boys when you have a good lead,” an comhairle deiridh a chuir ceann feadhain na ‘nDóchais’ ar a fhoireann. Ní raibh comhairleoir, fear ionad, ná fear gair mholta féin ag na Breathnaigh. Ach ní chreidfeadh ach an té a chonaic céard a tharla. Muna raibh gair mholta ón taobh-líne ní foláir nó bhí na múrtha de ag teacht leis an ngaoth aniar as Cois Fharraige. Spiorad na mBreathnach thiar ar a sheans! Ar aon nós bhuail fínbín peile agus taom dosachta chomhair eicint na Breathnaigh. I bhfad roimh dheireadh an chluiche bhí ‘raon madhma’ curtha ar na ‘Dóchais’. Rinne trí déag agus a dó cúig déag.

Seo a leanas na himreoirí a thug craobh an lae úd leo:

Tomás Rua Ó hAilín as Ros a' Mhíl, atá anois ar shlí na fírinne; Mícheál Mac an Iomaire, Doire Choill; Séamus Ó Fionnagáin, na hAille; Tomás (Lais) Ó Conghaile, na Doireadh; Máirtín Ó Cualáin, Cor na Rón; Pádraic Ó Conaire, Cor na Rón; Colm Ó Finneadha, caiptín, Rúnaí an Chumainn, as an Lochán Beag, a fuair bás cúpla bliain ó shoin; Pádraic Ó Cualáin (Na Breathnaigh), An Lochán; Pádraic Mac

An líne tosaí (c. go d.): M. Mac Donnchadha, P. Mac an Iomaire, É. Mac Coitir, C. Ó Finneadha (Capt.), S. Ó Saorá, M. Ó Coileáin, P. Ó Conaire. Ar cúl: S. Mac Coitir, S. Ó Conghaola, M. Mac an Iomaire, D. Ó Floinn, S. Mac an Iomaire, S. Ó Fionnagáin, M. Ó Fátharta, F. Ó Ceannabháin, T. Ó Conghaola, S. Ó Cuinn, M. Ó Cualáin, E. Ó Coisdealbha, M. Ó Catháin, S. Ó hÍcí.

an Iomaire (Meait), Doire Choill; Mícheál Ó Flatharta, na hAille; Somhairle Ó Saorá, An Cnoc; Beartla Ó Flaitheartaigh (Beartlín Taim), An Lochán; Éamonn (Ned) Ó Coistealbha, na Doireadh; Muiris Caomhánach, Cor na Rón agus Corca Dhuibhne, Ciarraí; Séamus Ó Fatharta (Jimmy Bheartla) na hAille.

Is beag comóradh ná ceiliúradh a rinneadh an tráthnóna sin – ní raibh mórán le cois chúig phunt sa gciste ach má bhí an ghaoth aniar fhéin b'fhurasta rothaíocht ó chrosbhóthar an Mháma go Baile Nua an Chloiginn! Is beag den turas anoir a bhí déanta ag Tom Leais nuair a phléasc an roth tosaigh ar a rothar. Ach ní mba fál go haer é. Bhain sé an roth tosaigh scon scan díreach, cheangail an gabhlóg tosaigh de ghabhlóg deiridh rothair Mhíchíl Mhic an Iomaire agus anoir leo beirt le trí roth ar an mbóthar agus roth eile san aer, agus Corn Gaillimh Thiar dá luasca san aer.

Taobh istigh de leathbhliain bhí craobh sóisir an chontae buaite ag na Breathnaigh – an chéad

fhoireann Gaeltachta a bhuaigh é, agus an chéad fhoireann as Gaillimh Thiar a bhuaigh é ó bhuaigh Wolfe Tones an Bhaile Mhóir é i 1935. Is fíor go bhfuil foirfiú, forbairt, agus feabhas tagtha ar an gcumann peile ó shoin agus gur thugadar an craobh leo arís i 1954. Tá, mar sin féin, deighilt mí-nádúrtha ar fhairtheoirí de bharr teoranta casta do-thuigthe na bparáistí. Anois agus caoi agus cóir dá chur ar pháirc imeartha ar an gCnoc tiocfaidh Breathnaigh eile le cúnamh Dé a thabharfas craobh Boird agus Contae leo anois ach ina choinne sin is uile beidh cúig déag i gcónaí ionann le trí déag móide a dó

Mícheál Ó Fátharta

Nóta: Cuirfidh Breathnaigh óga an lae inniu ceist cé mar a tharla go raibh triúr ón gClochán atá sa ngrianghraf thuas ag imirt i gCluiche Ceannais an Chontae ina dhiaidh. Triúr saighdiúr sa gCéad Chath a bhí iontu nach raibh cláraithe le aon fhoireann sóisearach sa gcontae agus a chláraigh leis na Breathnaigh ó Chonamara. Bhí Somhairle Ó Saorá sa gCéad Chath freisin agus bhuaigh sé bonn leis an gCéad Chath an bhliain dár gcion chomh fada le mo bharúil.

M. Ó F.